

ה'לקוטי שיחות'

נכתבו על ידי מערכת מיוחדת שעסקה בכך. כמה שבועות לפני המועד המתוכנן להופעת ה'לקוט', היו מחפשים בין השיחות שנאמרו בהתוועדויות שבשנים עברו, ובוחרים את הענין המתאים. לפעמים היה זה שילוב של שתי שיחות משתי התוועדויות שונות (כאשר דובר על אותו ענין פעמיים, וכיוצא בזה). בשלב ראשון היו לומדים היטב את הענין, הן כפי שדובר בהתוועדות והן עם השוואה לדברי המפרשים, ואחר כך היו מתחילים במלאכת הכתיבה בצורה ברורה ומסודרת. רק לאחר סיום העבודה המאומצת, כולל שיפור הלשון והסגנון, נכנס ה'לקוט' לקודש פנימה.

בשנים ההם עדיין לא היו מחשבים מהסוג המוכר היום, כך שהשיחה הוקלדה במכונת כתיבה ורק אחרי ההגהה הראשונה פנו לבית הדפוס.

ל

פנינו (בצילום מס' 1) עלי הגהה מתוך ההגהה הראשונה - על ה'לקוט' של פרשת בשלח תשל"ד (העמוד המודפס נמצא ב'לקוטי שיחות' חלק יא ע' 59). ראוי לציין כי בקצוות ישנם מקומות שהדף חתוך.

בתוך העמוד כמה סוגים של הערות ותיקונים: חלק "קלים" יחסית, לדוגמא: בציטוט הפסוק "ותצאן כל הנשים אחרי וגו'" נמחקה האות ו' כך שנשאר "גו'" (בלי וא"ו). דוגמא נוספת: במקום

דהנה לכאורה טפי הול"ל ^{הנביאה} בת עמרם ^{אביו של משה}, משא"כ ^{אחות אהרן} שהי' נביא (וטפל) ל- ^{משה} ומאחר שהכתוב מדגיש ^ה נביאה אחות אהרן עכצ"ל שכוונתו לומר שתוכן הנבואה הוא הדיוק אהרן ולא משה — קודם לידת משה — (כי באם כוונתו רק לומר שהתנבאה מכבר, הול"ל ^{הנביאה מאז} וכיו"ב), אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו'.

ובזה מודגשת גדולת דרגת נבואתה (וערכה לדרגת משה) :: (א) התנבאה וידעה מקודם שעתיד משה (רבן של ישראל — וכולם בטלים אליו) להיולד. (ב) התנבאה בענין שאינו שייך אלי' ביחוד (כ"א בענין השייך לעמרם ויו" כבד וכו'). (ג) עתידה אמי שתלד — היינו שעמרם ויוכבד בעולם ובכ"ז הנבואה באה על ידה —

שמכ"ז מוכח שדרגת נבואתה היתה גדולה ביותר י'.

וזהו כוונת הכתוב לומר: מכיון שהיתה נביאה, ולא עוד אלא שהת- נבאה קודם (ועל) הולדת משה, לכן — ותקח מרים וגו' ותען להם מרים וגו' "ותצאן כל הנשים אחרי' גו'".

ד. אבל לכאורה אי"ז מספיק עדיין:

כיון שכוונת הכתוב לספר ערך נבואתה לגבי משה, ולכן מפרש תוכן נבואתה "אחות אהרן", כנ"ל — הרי

26 ועפ"ז מובן בפשטות מה שלא העתיק רש"י גם התיבות שמושיע את

אדרבא הי' מתאים יותר לומר ^ה נביאה אחות משה, אשר גם אז היתה מובנת הכוונה: מאחר שאין מאורע זה שייך לנבואה, מוכרח לומר ש- ^{הנביאה} נמשכת למ"ש אח"כ ^{אחות משה}, ויתירה מכשכתב ^{אחות אהרן} שהכוונה שהיתה ^{אחות} — ב דרגת — משה בנבואה, ועפ"י מש"כ רש"י בספר בראשית עה"פ :: "שמעון ולוי אחים" ^{בעצה אחת וכו' ?}

ואף שנאמר :: "ולא קם עוד נביא בישראל כמשה" — הרי מפרש תומ"י שזהו בענין ^{אשר ידעו הוי' פא"פ}, ואדרבא הבטיח משה :: ^{נביא מקרבך מאחריך כמוני יקים לך ה'א"י}.

ובדוחק י"ל: שבנדוד' הרי אין מספיק להיות ^{אחות משה} בתור ^{נביאה}, שה"ז בדוגמת ^{נביא} — כמוני" שלא יעשה דבר גדול בומן משה מבלי לשאלו, כ"א צ"ל נביאה שנתנבא קודם משה, בימי עמרם ויו" כבד וכו', וכנ"ל.

וכיון שדוחק הוא, שהרי אין המדובר בנבואה, ועוד ועיקר — הרי כל בני אמרו שירה — והחידוש הוא רק בזה שגם הנשים תאמרנה (והרי אף הן היו באותו הנס) — לכן מביא רש"י פ"י ב' ^{ד"א אחות אהרן כו' ,} היינו שישנו עוד טעם למה מפרש דרגת מרים ע"י המלים ^{אחות אהרן} (ולא ^{אחות משה}) — ^{לפי שמסר נפשו עלי' כשנצטרעה נקראת על שמו} היינו שכן היו קורין אותה י', ומכיון

"הנביאה מקודם", נכתב "הנביאה מאז"; בכמה מקומות נוספו קטעים שלמים בכתב-יד-קודש, שנדפסו כמות שהם ב'לקוטי שיחות'; ובכמה מקומות נמחקו קטעים, וכגון: בשיחה מבואר שאם היה נאמר "מרים אחות משה" היה הפירוש שיש אחווה ודמיון בין נבואת משה לנבואת מרים. על כך שהביטוי "אחות" יכול להתפרש במובן של דמיון והשוואה, מובאת הדוגמא ממה שכתוב "שמעון ולוי אחים" ורש"י מפרש "בעצה אחת". - בעמוד שלפנינו נכתבה דוגמא נוספת, ממה שכתוב רש"י על הפסוק "באנו אל אחיך אל עשו": "שהיית אומר אחי הוא אבל הוא נוהג עמך כעשוי הרשע וכו'", אלא שהועבר עליה קולמוס לאות כי יש למוחקת (כנראה משום שאינה דוגמא מדויקת לצורך הענין).

ה עמוד שלאחריו, שהוא מתוך עלי ההגהה של ה'ליקוט' לפרשת פקודי תשל"ד (צילום מס' 2), מהווה מסמך נדיר ולא שיגרת: סעיף שלם שנכתב כל כולו בכתב-יד-קודש! כולל ההערות ומראי המקומות!

<p>שצ"ל הקמתו (ראשונה יי) ביחיד. הרי כו"כ ציונים יודעים אודותם רק מה סיפור שכן עשו בפועל יי.</p> <p>ובפרשות אלו עצמן — נמצאו כו"כ פרטים בעשית המשכן שלא נמצאו בהציווי עליהם, ולא עוד אלא שבהם גם פרטים שהם לכאורה, בסתירה להציווי עד"ז, ובלשון רש"י יי: הקשתי בה כאן הוא אומר כו' ובענין הצוואה הוא אומר כו'.</p> <p>ועוד י"ל שזהו פי' הציווי יי: והקמות ל' יחיד) את המשכן כמשפטו אשר הראית (רק משה) בהר — ל' פרש"י (כנ"ל) שמדבר בהקמתו בר"ח ניסן. וי"ל שזהו ג"כ דיוק רש"י בפי' עה"פ: שאני (יחיד) עתיד ללמדך ולהראותך (דבפשוטות פי' — שהקב"ה, כביכול, הקים בעצמו ובסדר הקמתו — שהרי סדר פי' לא רק הקדימה ואיחור אלא (גם) פרטי הענין בכלל, וכמו "סדר הגדה" וכיו"ב. ופשוט.</p>	<p>ד. והנה יחדו של יום הח', מעלתו לגבי ז' ימי המילואים — מתבטא בכמה ענינים שביום זה, וכמז"ל ובל' פרש"י יי אשר "הוקם המשכן בו ביום ונטל י' עטרות", ופשיטא שצ"ל חילוק באופן הקמת המשכן עצמו.</p> <p>ובהקדם: (א) ידוע ע"ד הקמת כו"כ בנינים באבנים גדולות וכו', מתחיל מ' בנין עיר ומגדל וראשו בשמים יי ואין בוה כל פלא כלל, כי נעשה ע"י כו"כ אנשים ביחד, ואמרו בנדר"ד "שלא הי' יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים שאין כח באדם לזקפן (רק) משה העמידו... (וג"ז — רק) נראה כמקימו" הדיוק בוה "שום אדם" — יחיד יי, שכן הי' צ"ל ביום הח' (משא"כ בו' ימה"מ — שהקימוהו כו"כ ביחד יי). (ב) אף שלא מציינו ציווי</p> <p>ועבודתו הוצרכו כדי לבטל המניעה צדוית ומעשה העגל. ועפ"י גם מובנים כמה דיוקי רש"י שם: שטעם כו' שנכתב כו' בחר בו.</p>
<p>ה. מיינה של תורה אשר בפרש"י: ידוע בענין אתעדל"ת ואתעדל"ע, (ובאתעדל"ע — ב' דרגות: הבאה ע"י אתעדל"ת ושלמעלה מאתעדל"ת — שאף שהן בא"ע זל"ז יש צד ה' שווה ביניהן יי. ואכ"מ).</p> <p>לפני מעשה ובשעת מעשה (פרש"י יתרו יט, כד. בהעלותו ט, ד).</p>	<p>(20) ר"פ שמיני. (21) נח י"א ד. (22) עייגיב לעיל ע' 165 ואילך. (22*) ובנוגע להשתתפות משה בו' ימי המילואים, הנה עפ"י פרש"י אמ"ל ב' פי' רושים ובכאורא תירוץ לדוחק שיש בפי' השני: בפרש"י פקודי משמע ומרע"ה לא לקח שום חלק במשכן (ראה גם לקו"ש ח"ו שיחה ב' לפ' ויקהל הערה 10) עד שהוקם המשכן, ועפ"י גלאץ ההמשך שם ש(רק) ביום הח' נאמר לו: ושמת שם וגו' — כל פרטי הקמת המשכן, בפרש"י שמיני (ט, כג) מפרש שהקימו משה כל ז' הימים. ועפ"י גלאץ המוקדם שם שכל הז' ימים נעשה הכל ע"י משה (וראה לקמן הערה 38 (ביינה של תורה) ובהנשמן בשוה"ג שם). ויש להאריך בכיזו.</p>
<p>(23) משא"כ החינוך בהקמת המשכן, או הקמתו לאחרי ושפורש שהוא בלויים. (24) ראה בארוכה לקו"ש ח"יג ע' 72 ובהערות שם. והחידוש כאן שנמצאת סתירה וקושיא כו'.</p> <p>(25) לט, לא. (26) תרומה כו, ל.</p>	

ה ע מ ו ד
שלפנינו נדפס כמו שהוא ב'לקוטי שיחות' (חלק יא ע' 183), אלא ששם מוצאים אנו כמה מלים נוספות. כך בסוף הפיסקא הא' - לפני התחלת פיסקא ב' - נוספו המלים "שכן הי' צ"ל ביום הח'(משא"כ בז' ימי המילואים - שהקימוהו כו"כ ביחד)" שאינן בכתב-יד שלפנינו; כיצד נוספו המלים הללו? כאן אנו מגיעים להגהה השנייה.

הוספה

פרסום ראשון

שמחים אנו לפרסם כאן בפרסום ראשון – ב' עלים בכת"ק כ"ק אדמו"ר – מהגהה ראשונה על ה"ליקוט" שיצא לאור לקראת שבת פרשת בשלח, תשל"ד, ונדפס אח"ז בלקו"ש חי"א, שיחה ב' לפרשת בשלח.

ההגהות שלפנינו הם מסוף סעי' ג', והתחלת סעי' ד' בשיחה.

תודתנו העמוקה נתונה להגאון הרה"ח ר' יהודה ליב שיחי' שפירא, ראש ישיבת ישיבה גדולה ד'מיאמי רבתי, שהואיל לבזבו מאוצרו ולזכות את הרבים בזה; ולבנו הגה"ח ר' חיים שיחי' שפירא על ההשתדלות בזה.

לתועלת המעיינים, נוסף בזה ע"י המערכת - לאחר צילום הכת"י, פיענוח הכת"י, כמה מילים חסרים בצילום שלפנינו, והושלמו עפ"י הנדפס בלקו"ש. כן ישנם שינויים נוספים בנדפס, שצוינו על אתר, ונוספו ככל הנראה בהגהה השני'.
כן הקדמנו את נקודת דברי רבינו בשיחה, תוך כדי שילוב הגהות רבינו (הכלליים יותר) באותיות מודגשות, והדגשת החידושים השינויים וההוספות של רבינו.

ותא חזי עד כמה מדויקת כל מילה ואות של רבינו,

והפך בה והפך בה דכולא בה.

כהנ"ל ע"י חברי המערכת, ועל אחריותנו בלבד.

עה"פ בפ' בשלח "ותיקח מרים הנביאה אחות אהרן את התופים בידה" - דהוא תיאור הפס' את שירת הים שהיתה ע"י מרים ונשי ישראל, לאחר השירה ששרו כל בנ"י, כתב רש"י, וז"ל: ותקח מרים הנביאה. היכן נתנבאה, כשהיתה אחות אהרן קודם שנולד משה, אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו', כדאיתא בסוטה (יב:). דבר אחר אחות אהרן, לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה, נקראת על שמו.

ובפשטות נראה בלימוד הרש"י, שהוקשה לו - כקושיית הגמ' בסוטה המצויין ברש"י, מדוע מתאר הפס' את מרים כ"אחות אהרן", ולא כאחות משה ג"כ.

ומקשה רבינו, דא"כ, הי' צ"ל הד"ה דרש"י "אחות אהרן", אלא בע"כ שהוקשה משהו על המילים "ותקח מרים הנביאה", ועיי"ש בפנים עוד כמה קושיות שמקשה רבינו על רש"י.

ונקודת ביאור רבינו היא, שהוקשה לו לרש"י, מדוע הפס' מתאר לנו את מרים כ"נביאה", הלא לא ידענו ע"ע אודות מרים אחרת, שיהי' צורך לייחד אותה דווקא, וכן ד"אחות אהרן" ג"כ הי' מספיק.

ובפשטות היינו אומרים, דהוא מאחר והמאורע הזה של שירת מרים, קשור להיותה נביאה.

אולם מבאר רבינו שקשה לומר כן, מאחר דמעלות הנבואה שיודעים אנו מהמסופר בתורה עד כה הם: ידיעת נסתרות או עתידות (וירא כ', ז'. ויצא כ"ט, ל"ד) או הגדת דברי תוכחה (וארא ז', א'). ולכאן אף מענינים אלו לא נוגע לאמירת שירה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא - מדוע מתארה הפס' בתור "נביאה".

וע"ז מתרץ רש"י - בפ"י הראשון, שכוונת הפס' היא לתרץ קושיא ותמיהה חזקה ביותר: כיצד יתכן שמרים אוספת את הנשים, ומתחילה לומר שירה מעצמה - ללא רשותו של משה, ובפרט שאז הי' מצב ש"ויאמינו בה' ובמשה עבדו" - שכל בנ"י היו בביטול בתכלית למשה!

ומבאר רש"י, שהתי' ע"ז מונח במילים "הנביאה", ולא סתם נביאה אלא "אחות אהרן", היינו, שהיא היתה בכזו דרגה נעלית של נבואה עד שהתנבאה עוד בהיותה אחות אהרן - ועוד לפני הולדת משה! והעילוי בזה הוא: (א) עצם העובדה שהתנבאה וידעה [מכאן ההגהות שבעמוד הראשון] מקודם אודות לידתו של משה "רבן של כל

ישראל". (ב) התנבאה על משהו שלא הי' נוגע אלי' ביחוד. (ומוסיף רבינו בהגהה ענין) (ג) שהתנבאה דוקא היא - אף שעמרם ויוכבד היו קיימים בעולם¹.

ומאחר והייתה בדרגה נעלית כ"כ, מובן שלא היתה זקוקה לרשותו של משה.

וממשיך רבינו בס"ד ומקשה [מכאן ההגהות שבעמוד השני] דכיון שכוונת הפס' היא לספר לנו על מעלת נבואתה, הי' זה מובן גם אם הפס' הי' מתארה בתור אחות משה, ומוסיף רבינו שאדרבה בזה מובן מעלתה ביתר שאת, מאחר דפי' אחות הוא שהיא באותה דרגה כמוהו - כמבואר ברש"י עה"פ "שמעון ולוי אחים" - "בעצה אחת",

סגנון ההנחה הי' שבעצם "אחות" מצ"ע כבר מבאר שהיתה באותה דרגה, מאחר ואל"כ מדוע הי' מתארה הפס' בתור אחות משה. וממילא הראיות מהפס' שאח"ז הם (כלשון שכתבו -) באופן ד"ובפרט" בלבד.

ורבינו ע"י ההגהות משנה את הכוונה באופן, ש"אחות" מצ"ע עוד אינו מגלה לנו שהיתה באותה דרגה, ואת זה אנו יודעים רק עפ"י הראיות מהפס' שממשיך ומביא רבינו.

בנוסף לכך, המניחים ציינו לרש"י עה"פ "באנו אל אחיך על עשו", אולם רבינו מחק את ראי' זו.

ובהמשך לכך הוסיף רבינו עוד קטע בכתי"ק, לבאר כיצד שייך לומר כזה הו"א שמרים היתה בדרגת משה, אם הפס' אומר ש"לא קם עוד נביא גו", דזהו רק לגבי הפרט ד"ידעו ה' פא"פ", וכמפורש אח"ז "נביא מקרבך גו".

ומוסיף רבינו בכתי"ק עוד קטע ומבאר שבדוחק יש לתרץ זה שלא מספיק להיות בדרגה של "אחות משה" כדי לעשות פעולות ללא רשותו, אלא צ"ל דוקא בדרגת "אחות אהרן וכדלעיל".

ומאחר שפי' א' דוחק הוא, שהרי לא מדובר בענין של נבואה, ועד"ז החידוש לא הי' כ"כ גדול, אלא רק שגם הנשים יאמרו שירה ע"כ הוצרך רש"י להביא פי' ב',

(1) מעניין, שמלכתחילה הי' כתוב בקטע הבא: "שהתנבאה קודם הולדת משה..." היינו שההדגשה היא ע"כ שהתנבאה על הולדת משה קודם שנולד - כפי שמפורש בענין א' דלעיל. אולם רבינו מציין להוסיף את המילה "קודם", ולהכניס את המילה "ועל" לסוגריים, היינו שעיקר ההדגשה היא על עצם הענין שהתנבאה לפני הולדת משה. ותן לחכם כו'.

שמתייחסת לאהרן מאחר שמסר נפשו עלי' כנצטרעה, ואז היו בפועל קוראים אותה על שמו.

ולכן מתחיל רש"י באומרו ד"א, להדגיש שהתי' לקושי' נשאר כפי' הא', ופי' הב' הוא רק להמתיק כוונת הפס' במילים "אחות אהרן".

אולם ממשיך רבינו שמאחר וכאן מדובר בקרי"ס והמאורע שלכן נקראה על שמו אירע זמן רב לאח"ז², ובעיקר שהי' זה מאורע לא רצוי - שנצטרעה מרים, לכן מביא רש"י את פי' הא' קודם.

ועיין בפנים להמשך השיחה.

---

(2) מסגנון ההנחה נראה שהמניחים הבינו את ענין זה לא כשאלה, אולם קשה לדעת בבירור, מאחר וחסר ההמשך.

פיענוח הכתי"ק

מקודם שעתיד משה (רבן של ישראל - וכולם בטלים אליו) להיולד. (ב) התנבאה בענין שאינו שייך אלי' (כ"א בענין השייך לעמרם ויוכבד וכו') (ג) עתידה אמי שתלד - היינו שעמרם ויוכבד בעולם ובכ"ז הנבואה באה על ידה - שמכ"ז מוכח שדרגת נבואתה היתה גדולה ביותר.

וזוהי כוונת הכתוב לומר: מכיון שהיתה נביאה ולא עוד אלא שהתנבאה קודם (ועל) הולדת משה, לכן - "ותקח מרים וגו' ותען להם מרים וגו'" ע"ד "ותצאן כל הנשים אחרי' וגו'".

ד. אבל לכאורה אי"ז מספיק עדיין:

כיון אף שכוונת הכתוב לספר ערך נבואתה לגבי משה, ולכן מפרש בפה היחס תוכן נבואתה וכו' ע"י התיבות "אחות אהרן", כנ"ל פ"ג הרי אדרבא הי' מתאים יותר לומר "הנביאה אחות משה", אשר גם אז היתה מובנת הכוונתה הכתוב: מאחר שאין המאורע דיין זה שייך לנבואה, מוכרח לומר שה"נביאה" (ש"הנביאה) נמשכת למ"ש אח"כ "אחות משה, ובמילא מובן ויתרה¹ מזה שהכוונה היא שהיתה "אחות" - בדרגת - משה בנבואה, ובה יתיישב כל הכתוב מבלי שיכתוב "אחות אהרן"

ובפרט ועפ"י מש"כ רש"י עוד בספר בראשית עה"פ "באנו אל אחיך אל עשו" - "שהייתה אומר אחי הוא אבל הוא נוהג עמך כעשיו הרשע וכו'" היינו שתיבת "אח" פירושה גם בדרגא אחת. וכן עה"פ "שמעון ולוי אחים" כתב רש"י "בעצה אחת וכו'" ולמה לא נאמר בפסוק שלנו "הנביאה אחות משה"??

ואף שנאמר* "ולא קם עוד נביא בישראל כמשה" - הרי מפרש תומ"י שזהו בענין "אשר ידעו הוי' פא"פ", ואדרבה הבטיח משה "נביא מקרבך מאחריך כמוני יקים לך ה"א"א*.

* דברים לד, יו"ד

* שופטים י"ח, ט"ו

(1) להעיר שבנדפס כתוב "אחות אהרן", ולכאו' נוסף בהגהה השני'.

ובדוחק י"ל: שבנדו"ד הרי אין מספיק להיות "אחות משה" בתור "נביאה", שה"ז בדוגמת "נביא - כמוני" שלא יעשה דבר גדול בזמן משה מבלי לשאולו...²

שהרי אין המדובר בנבואה, ועוד ועיקר - הרי כל בני"א אמרו שירה - והחידוש הוא רק בזה שגם הנשים תאמרנה (והרי אף הן היו באותו הנס) - לכן ~~מוסיף~~³ רש"י⁴ "ד"א אחות אהרן כו", היינו שישנו עוד טעם למה מפרש דרגת מרים ע"י המלים אחו"ת אהרן (ולא אחות משה) - "לפי שמסר נפשו עלי' כשנצטרעה (כשנצטרעה) נקראת על שמו" היינו שכן היו קורין אותה, ומכיון שנקראה ע"ש אהרן, לכן קוראה הכתוב "אחות אהרן".

ומטעם זה ומתחיל רש"י פירושו השני בתיבת "ד"א) אחות אהרן" כו' רצונו - להדגיש, שאין כו' השני פי' חדש זה ד"א בתירוץ הקושיא ואיך "ותקח מרים וגו' " בפני משה, רק שזהו תי' שני בטעם כ"א רק ד"א בתיבות "אחות אהרן" (ולא "אחות משה"), אבל התירוץ על הקושיא נשאר הנ"ל - הוא כפי הפי' הראשון.

ולפי"ז מובן גם שאין להקשות על פירושו זה: מה שבהמאורע שבשבילו אבל לפי ד"א זה קשה שהרי כאן מדובר בקרי"ס - ו"נקראת על שמו" של אהרן מצד מאורע שאירע כמה זמן אח"כ! והוא דוחק לומר שלכן קוראה הכתוב "אחות אהרן" ולא "אחות משה"⁵ - כי אין זה כל הטעם למה כתוב אחות...

ועוד ועיקר - כאן צ"ל הדיבור במעלתה של מרים ואיך יקראנה אחות אהרן - המזכיר שנצטרעה! - ולכן פי' הא' קודם.

(2) בנדפס ממשיך: כ"א צ"ל נביאה שנתנבא קודם משה, בימי עמרם ויוכבד וכו', וכנ"ל. וכיון שדוחק הוא... ולכאו' נוסף בהגהה השני'.

(3) בנדפס כתוב "מביא", ולכאו' נוסף בהגהה השני'.

(4) בנדפס כתוב פי' ב', ולכאו' נוסף בהגהה השני'.

(5) רבינו ציין שיכניסו שורה זה בין התיבות "אהרן" ל"מצד".